

יוסף ואשת פוטיפר

מים ראשונים: כבר נדרשנו בעקיפין לנושא יוסף בבית פוטיפר בדברינו [ויהי ה' את יוסף](#) בפרשה זו בשנה האחרת. שם הצבענו על כך שדווקא בבית פוטיפר, כמו אח"כ בבית הסוהר, מלווה את יוסף שם הווי"ה, שלא כמו בחצי השני של ספר בראשית (מפרק לב ואילך) בו שם זה כמעט ולא מצוי. פוטיפר הרשע "היה רואה שהקב"ה עמו ... כי ה' אתו ... שלא היה שמו של הקב"ה זז מפיו" (תנחומא וישב סימן ה, ולשון רש"י: "שם שמים שגור בפיו"). וכשהוא רואה את יוסף עושה כמין לחישות וכשפים "מלחש ונכנס מלחש ויוצא", הוא סונט בו ואומר לו: "מה יוסף, תבן לעפרים אתה מכניס? חרשים (כשפים) במצרים?!" (בראשית רבה פו ה). נוסף ונידרש גם בדף זה לפרשה המיוחדת של יוסף בבית פוטיפר, אך הפעם בדגש לניסיון של יוסף עם אשת פוטיפר.

ויהי אחר הדברים האלה ותשא אשת אדניו את עיניה אל יוסף ותאמר שכבה עמי: (בראשית לט ז).

רד"ק בראשית לט ז – הכל בסוף לטובה

ויהי אחר הדברים האלה – אחר זמן שהיה יוסף גדול ונכבד בבית המצרי ויושב לבטח, הגיע אליו דבר אשת פוטיפר והכל היה סיבה לטובתו ולטובת אביו ואחיו. ואף על פי שהיה קשה מתחילה, היה לטובה בסוף. וכן חטא המשקה וחלום פרעה, הכל היה סיבה מאת האל יתברך, שעל ידי זה עלה יוסף לגדולה. ונכתב הספור הזה להודיע סיבת הדברים, ואם יקרא לאדם שום מקרה יבטח באל. ונכתב ג"כ להודיע צדקתו של יוסף ושילמד אדם ממנו לכבוש את יצרו ולשמור אמונה למי שבוטח יהיה מי שיהיה ולא ישקר בו.²

מדרש תנחומא פרשת וישב סימן ה – יופיו של יוסף

למדנו רבינו: גדול שבנאמנים איזהו? כך שנו רבותינו: ג' נאמנים הן: בעל הבית שמפריש מעשרותיו כראוי ואינו נחשד על התרומה ומעשר, אין נאמן גדול מזה. ועני שהפקידו פקדון אצלו ולא נחשד על הפקדון, אין נאמן גדול מזה. ורווק הדר בכפר בשכונות זונות ואין חוטא, אין נאמן גדול מזה.³ אין את מוצא נאמן גדול מיוסף שהיה במצרים, שכתוב בהן: "אשר בשר חמורים בשרם" (יחזקאל כג) והוא בן י"ז שנה ולא נחשד על העריות. ביותר שהיתה אדונתו עמו בבית והיתה משדלתו בכל יום ויום בדברים והיתה מחלפת ג' חליפות בגדים בכל יום ויום. כלים שלבשה בשחרית לא לבשה אותם בחצי היום, ובחצי היום לא לבשה בין הערבים. כל כך למה? כדי ליתן עיניו בה. אמרו רבותינו זכרונם לברכה: פעם אחת נתקבצו המצרים ובאו לראות יופיו של יוסף. מה עשתה אשת פוטיפר? נטלה אתרוגים ונתנה לכל אחת ואחת מהן, ונתנה סכין לכל אחת ואחת וקראה ליוסף

¹ אחר אילו דברים? שואלים הפרשנים. והתשובה היא פשוטה: אחר הפסוק הקודם: "ויעזב כל־אשר לו בְּיַד יוֹסֵף וְלֹא־יָדַע אֶתוֹ מֵאֹמֶה כִּי אִם־הִלָּחַם אֲשֶׁר־הוּא אוֹכַל וְיִהְיֶה יוֹסֵף יִפְהַתְאָר וְיִפָּה מַרְאֵהוּ". אחרי שיוסף עלה לגדולה בבית פוטיפר והלה הפקיד בידו כמעט הכל, ואחרי שנודע יופיו של יוסף. אבל המדרש ייקח אותנו ל"אחרי הדברים" ואפשר גם ל"לפני הדברים", בפרספקטיבה רחבה יותר של סיפור יוסף ואחיו – שהוא גם סיפור יוסף ואביו – שמתחיל בפרשה זו ונמשך עד סוף הספר. דברים רבים אירועו שם ומעשה יוסף בבית פוטיפר, יוסף ואשת פוטיפר, הוא חלק מסיפור כולל ורחב יותר.

² היה קשה בתחילה, מדגיש רד"ק, אולי גם באמצע, אבל סוף טוב הכל טוב והכל "סיבה מהאל יתברך", הכל חלק מ'תכנית גדולה' שמטרתה להעלות את יוסף לגדולה. תכנית שמתחילה לפי שיטת פרשנים רבים, בעיקר מאוחרים, כבר בריב יוסף ואחיו. כך אולי ניתן להביט על הסיפור בכללותו ועל סיפור יוסף ואשת פוטיפר בפרט, מפרספקטיבה של זמן רב ובאמונה "שהכל לטובה" והכל נצפה מראש (ובדומה לדרשות על הפסוק בהושע יא ד: "בְּחַבְלֵי אֲדָם אֲמַשְׁכֶּם בְּעֵבְתוֹת אֲהַבֶּהּ", ראו בדברינו [האם נגזר על אבותינו לרדת למצרים](#) וכן על [מכרם בכסף צדיק](#)). אבל באותה שעה לא היו הדברים פשוטים כלל ולא הייתה שום ערובה שיוסף יעמוד בניסיונות אלה. ראו גמרא ברכות נו ע"ב הפתרון שנתן ר' ישמעאל לבן דמא בן אחותו שראה בחלומו "ניסן לא תראה" ופתר לו: שלא תבוא לידי ניסיון. ואנו אומרים בכל יום: "אל תביאנו לא לידי ניסיון ולא לידי ביזיון" (ברכות ס ע"ב). ולהלן נראה גם את ההשוואה עם דוד המלך שביקש לעמוד בניסיון ונכשל. ראו עוד לשון מדרש שכל טוב (בובר) שמות ב טו על משה הבורח מפרעה: "מכאן שהצדיקים תולין בטחונן בהקב"ה ומתייראין כדי שלא יבואו לידי ניסיון ויתחלל שם שמים חס וחלילה על ידיהן". להלן נראה מדרשים שהולכים בקו החיובי שמתווה פירוש רד"ק לשהותו של יוסף בבית פוטיפר ולניסיונו עם אשת פוטיפר, אך לעומתם יש לא מעט מדרשים שלא צובעים הכל בוורוד ובנעימות ועוד מעט ומעד יוסף.

³ "שנו רבותינו" זה לקוח מהגמרא במסכת פסחים ק"ג ע"א: "אמר רבי יוחנן: שלשה מכריז עליהן הקב"ה בכל יום: על רווק הדר בכרך ואינו חוטא, ועל עני המחזיר אבידה לבעליה, ועל עשיר המעשר פירותיו בצניעה". ראו המשך הגמרא שם שכאשר הוזכרה אמירה זו של ר' יוחנן בבית המדרש האירו פניו של רב ספרא משמחה, משום שהוא היה "רווק הדר בכרך". אלא שרבא מצנן את שמחתו ואומר לו שלא על אדם כמותו דיבר ר' יוחנן, אלא על רב חנינא ורב אושעיא שלמחייתם עבדו כסנדלרים בשוק של זונות והיו מתפרנסים מעשיית נעליים לזונות שם. הזונות היו מסתכלות בהם והם לא הביטו בזונות. על אנשים כאלה, היו אנשים נשבעים (מחזקים את דבריהם) במילים: "בחיי רבנן קדישי דבארעא דישראל". אולי הגיעה השעה להחזיר נוסח זה לקדיש דרבנן שאומרים לאחר הלימוד (במיוחד בחו"ל), בדומה לנוסח שקיים בתפילת יקום פורקן: "מרנן רבנן חבורתא קדישתא די בארעא דישראל" (ושם להשמיט את התוספת "ודי בבבל" שנוספה מאוחר יותר ואין לה משמעות בימינו).

והעמידתו לפניו. כיון שהיו מסתכלות ביופיו של יוסף, היו חותכות את ידיהן. אמרה להן: ומה אתן בשעה אחת כך, אני שבכל שעה רואה אותן על אחת כמה וכמה. ובכל יום ויום משדלתו בדברים ועמד ביצרו. מנין? ממה שקראו בענין: "ותשא אשת אדוניו את עיניה אל יוסף".⁴

מסכת יומא דף לה עמוד ב - יוסף הצדיק

עשיר אומרים לו: מפני מה לא עסקת בתורה? אם אומר עשיר הייתי וטרוד הייתי בנכסי אומרים לו כלום עשיר היית יותר מרבי אלעזר?⁵

רשע אומרים לו: מפני מה לא עסקת בתורה? אם אמר: נאה הייתי וטרוד ביצרי הייתי, אומרים לו: כלום נאה היית מיוסף? אמרו עליו על יוסף הצדיק: בכל יום ויום היתה אשת פוטיפר משדלתו בדברים, בגדים שלבשה לו שחרית לא לבשה לו ערבית, בגדים שלבשה לו ערבית לא לבשה לו שחרית. אמרה לו: הישמע לי! אמר לה: לאו. אמרה לו: הריני חובשתך בבית האסורין. - אמר לה: "ה' מתיר אסורים" (תהלים קמו). - הריני כופפת קומתך - "ה' זוקף כפופים". - הריני מסמאת את עיניך - "ה' פוקח עורים". נתנה לו אלף ככרי כסף לשמוע אליה לשכב אצלה להיות עמה ולא רצה לשמוע אליה. לשכב אצלה - בעולם הזה, להיות עמה - לעולם הבא.⁶ נמצא, הלל מחייב את העניים, רבי אלעזר בן חרסום מחייב את העשירים, יוסף מחייב את הרשעים.⁷

מדרש תנחומא פרשת וישב סימן ז - עונש ליוסף על שדיבר לשון הרע

"ותשא אשת אדוניו את עיניה אל יוסף", זהו שאומר הכתוב: "מִן־תְּחִילֵי יוֹסֵף וְאֶחָד־מֵהֶן יֵאָכֵל פְּרִיָהּ" (משלי יח כא). אמר ר' חייא בר אבא: כלכלה של תאנים לפניו, אם אכל ממנה עד שלא בירך - מות ביד לשון, בירך ואח"כ אכל - חיים ביד לשון.⁸ וכן ביוסף לא הגיעוהו כל אותן הצרות אלא על לשון הרע שספר על אחיו, שנאמר: "ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם". ומה אמר? רבנן אמרי: אמר לאביו שהן נוהגין בבני בלחה וזלפה מנהג

⁴ מהיכן בא לו ליוסף יופיו? מאמו רחל. ראו לשון בראשית רבה פו ו: "ויהי יוסף יפה תואר ויפה מראה, א"ר יצחק: זרוק חוטרא לארעא ועל עיקרא נפיק (זרוק מקל לאויר ועל עיקרו הוא עומד), לפי שכתוב: ורחל היתה יפת תואר וגו', לפיכך: ויהי יוסף יפה תואר ויפה מראה". האם יופיו של יוסף היה לו לרועץ? להלן נראה במדרשים "שהיה מסלסל בשערך", מה שאולי התחיל עוד בבית יעקב ואינו לשבחיו של יוסף, אבל כאן נרצה לעצור לרגע ולבחון את יחס חז"ל ליופי. לצד המאמר הידוע: "דירה נאה, אשה נאה וכלים נאים מרחיבים דעתו של אדם" (ברכות נז ע"ב), ולצד התיאורים על יופיו של רבי יוחנן (ברכות כ ע"א, בבא מציעא פד ע"א), ראו הביטוי המיצר על היופי שסופו לבלות בעפר ("שופרא דבלי בעפרא", ברכות ה ע"ב, עבודה זרה כ ע"א), הברכה שהתקינו על בריות טובות (נאות) - ברכות נח ע"ב (ומי ברך אותה? רבן גמליאל "שהיה מטייל בהר הבית וראה אשה אחת נכרית ובירך עליה", ירושלמי עבודה זרה פרק א הלכה ט), "אשה יפה אשרי בעלה, מספר ימיו כפליים" (ציטוט מבן סירא, יבמות סג ע"ב), יופי (קומה נאה) הוא אחד התנאים להשריית השכינה או הנבואה (שבת צב ע"א), יופיו של אדם הראשון (בבא מציעא פד ע"א) ועוד ועוד. אבל חז"ל גם ידעו את הסכנות שביופי, כפי שמובא, למשל בסיפור המפגש של שמעון הצדיק עם הרועה "שהוא יפה עינים וטוב רואי וקוצותיו סדורות לו תלתלים" שנדרר בנזירות על מנת לגלח (להשחית) את שעריו הנאה ולהכניע את יצרו (נדרים ט ע"ב, נזיר ד ע"ב, ירושלמי נדרים א א). ושבוהו של יוסף הוא שהיה נאה וידע לכבוש את יצרו. ודומה לו דניאל איש חמודות. וכבר זכינו להקדיש דף מיוחד לנושא **היופי - ברכתו ובלותו** בדפים המיוחדים.

⁵ ראו שם בגמרא על רבי אלעזר בן חרסום שהיה עשיר גדול והקדיש את חייו ללימוד תורה ואף נהג בצניעות רבה: "ובכל יום ויום נוטל נאד של קמח על כתיפו ומהלך מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה". ושם גם על הלל שמחייב את העניים שאינם לומדים תורה ואנו נתמקד ביוסף.

⁶ ראו גמרא גיטין נז ע"א על הארוס שפטפט ביצרו (ראו ביטוי זה להלן) יותר מיוסף: "מעשה בארוס וארוסתו שנשבו לבין העובדי כוכבים והשיאום זה לזה. אמרה לו: בבקשה ממך, אל תגע בי, שאין לי כתובה ממך, ולא נגע בה עד יום מותו. וכשמת, אמרה להן: סיפדו לזה שפטפט ביצרו יותר מיוסף, דאילו ביוסף לא הוה אלא חדא שעתא, והאי כל יומא ויומא; ואילו יוסף לאו בחדא מיטה, והאי בחדא מיטה; ואילו יוסף לאו אשתו, והא אשתו". אבל שם היא לא פיתתה אותו אלא שמרה עליו (היטב) ואילו כאן, אשת פוטיפר מפתה אותו ומציקה לו יום יום.

⁷ יוסף שכנער צעיר ניתק מבית אביו, עבר חוויה קשה של שנאת אחים ומכירה לעבד, התגלגל להיכן שהתגלגל ושמר על צלם אלהים שבו ועל אנושיותו והתגבר על יצרו ועל מכשולים רבים שבדרך ועלה לגדולה, זכה לכינוי 'יוסף הצדיק' והוא זה שמחייב (מלמד חובה) כל מי שמתפתה ליצר או נמנע מלימוד תורה ומשמירה על צלם אנוש, מכל סיבה 'רשעית' שהיא. אם יוסף יכול היה - גם אתה יכול. ראו התיאור במכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דויהי פתיחתא, על ארונו של יוסף (שמשה ובני ישראל העלו איתם מארץ מצרים) שהיה מהלך ארבעים שנה במדבר, לצד ארון הברית - ארון חי העולמים: "והיו עוברים ושבים אומרים: מה טיבן של שני ארונות הללו? והם אומרים להם: זה ארונו של מת זה ארונו של חי העולמים ... המונח בארון זה קיים מה שכתוב במונח בארון זה". והמדרש שם עובר על עשרת הדברות, אחד לאחד, ומראה איך יוסף קיים אותם: "במונח בארון זה כתיב: אנכי ה' אלהיך, וביוסף כתיב: התחת אלהים אני. במונח בארון זה כתיב: לא יהיה לך אלהים אחרים, וביוסף כתיב: את האלהים אני ירא ... כתיב: לא תנאף - לא נאף לאשת פוטיפר ... כתיב: לא תחמוד - שלא חמד אשת פוטיפר". והמדרש ממשיך שם גם למצוות בספר ויקרא: לא תשנא, לא תקום ולא תטור, וחי אחיך עמך ועוד - מצוות שיוסף קיים ומעידים על צדקתו. אנו נוסף שיוסף גם מחייב את דוד המלך. שניהם בקשו לעמוד בניסיון, כפי שנראה להלן. יוסף עמד בו ודוד נכשל.

⁸ נראה שמדרש תנחומא שאל כאן קטע ממדרש ויקרא רבה ושינה בו מעט. ראו ויקרא רבה פרשה לג סימן א: "וכי תמכרו ממכר לעמיתך" - זהו שכתוב: מות וחיים ביד לשון (משלי יח כא), תרגם עקילס: מיצטרון-מְכִירִין: מות מכאן והחיים מכאן. בן סירא אמר: היתה לפניו גחלת, נפח בה - בערה, רקק בה - כָּבַת. ... אמר ר' חייא בר אבא: היתה לפניו כלכלה של תאנים, אכלה עד שלא עִשְׂרָה - מות ביד לשון, עִשְׂרָה ואכלה - חיים ביד לשון". וכאן הברכה היא הקובעת. וכבר נדרש פסוק זה ממשלי: "מות וחיים ביד לשון" בפנים רבות על לשון הרע, ראו דבריני [אונאת ממון ורכות הלשון](#), ומכאן יבוא גם הקשר ליוסף.

עבדים וקורין אותן עבדים, ואני נוהג בהן מנהג אחוה, שנאמר: "והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה וגו'". אמר לו הקב"ה: חייך! בו בדבר תלקה, שנאמר: "לעבד נמכר יוסף" (תהלים קה יז).⁹ רבי יהודה אומר: אמר לו: אחי אוכלין אבר מן החי. א"ל הקב"ה: אפילו בשעת קלקלה לא יעשו אלא בשחיטה, שנאמר: "וישחטו שעיר עזים ויטבלו". רבי יוסי אומר: יוסף היה אומר לו שהיו נותנין עיניהן בבנות הארץ. א"ל הקב"ה: חייך! בו בדבר תלקה! הרי אדונתך נותנת עיניה בך, שנאמר: "ותשא אשת אדוניו את עיניה".¹⁰

בראשית רבה פז ד פרשת וישב - פרשה גאוה וניסין

"ויהי אחר הדברים האלה".¹¹ הרהורי דברים היו שם. מי הרהר? יוסף הרהר. אמר: כשהייתי בבית אבא היה אבא רואה איזה מנה יפה היתה שם והיה נותנה לי. והיו אחי מכניסין בי עין רעה.¹² עכשיו שאני כאן מודה אני לך שאני ברווחה.¹³ אמר לו הקב"ה: הַטְּלִים!¹⁴ חייך שאני מגרה בך את הדוב.¹⁵ דבר אחר: אמר: אבא נתנסה, זקני נתנסה, ואני איני מתנסה? א"ל הקב"ה: חייך, שאני מנסה אותך יותר מהם.¹⁶

מסכת סוטה דף לו עמוד ב - היו דברים בגו, אילולי דמות אביו

תנא דבי ר' ישמעאל: אותו היום יום חגם היה, והלכו כולן לבית עבודת כוכבים שלהם, והיא אמרה להן: חולה היא.¹⁷ אמרה: אין לי יום שניזקק לי יוסף כיום הזה. ותתפשהו בבגדו לאמר וגו' - באותה שעה באתה דיוקנו של אביו ונראתה לו בחלון, אמר לו: יוסף, עתידין אחיך שיכתבו על אבני אפוד ואתה ביניהם, רצונך שימחה

⁹ ראו הפסוק המלא שם: "שֶׁלַח לַפְּנֵיהֶם אִישׁ לְעֶבֶד נִמְכָּר יוֹסֵף שֶׁל יוֹסֵף לִפְנֵי כֹלָם לִמְקַלֵּט וּלְמַחִיה בְּרַעַב. רָאוּ כָל תֵּיאוֹר גְּלוּת מִצְרַיִם וְהַגְּאוּלָּה מִפְּסוּק טז שֶׁם וְעַד סוֹף הַפָּרָק. רָאוּ גַם הַמְדַרְשִׁים בְּתַחֲלִיל פְּרֻשֵׁת פּו בְּבְרָאשִׁית רַבָּה בְּפְרֻשְׁתָּנוּ עַל הַפְּסוּק בְּהוֹשַׁע: "בַּחֲבָלֵי אָדָם אִמְשַׁכְּם בְּעִבּוֹתוֹת אַהֲבָה" שֶׁכֵּבַר הַזְכַּרְנוּ לְעִיל. אֲבָל עֲדִינן: "לְעֶבֶד נִמְכָּר יוֹסֵף" זֶה עוֹנֵשׁ בְּעִבּוּרוֹ.

¹⁰ וְכֵן הוּא בְּבְרָאשִׁית רַבָּה פֶּד ז שִׁיטוּדוֹתָיו בִּירוּשְׁלַי מִסַּכְת פֶּאָה פֶּרָק א הִלְכָה א: "יוֹסֵף בֶּן שֶׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְגו', וְאַתָּה אֹמֵר: וְהוּא נֶעַר? אֵלָּא שֶׁהִיא עוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה נְעוּרוֹת, מִמְשַׁמֵּשׁ בְּעֵינָיו מִתְּלָה בְּעֵקְבוֹ מִתְּקַן בְּשַׁעֲרוֹ. וַיֵּבֵא יוֹסֵף אֶת דְּבַתָּם רַעָה - מִה אִמֵּר? ר' מֵאִיר אֹמֵר: חֲשׂוּדִים הֵן בְּנִיךְ עַל אֲבִיר מִן הַחַי. ר' שְׁמַעוֹן אֹמֵר: תּוֹלִין הֵן עֵינֵיהֶן בְּבִנּוֹת הָאָרֶץ. רַבִּי יְהוּדָה אֹמֵר: מִזְלִזְלִין בְּבִנֵי הַשְּׁפָחוֹת וְקוֹרִין לָהֶם עֲבָדִים. ר' יְהוּדָה בֵּר סִימּוֹן אֹמֵר: עַל שְׁלוֹשֶׁתָם לָקָה: פֶּלֶס וּמֵאֲזַנֵּי מִשְׁפֵּט לָהֶן (מִשְׁלֵי טז יא). אִמֵּר לֹא הַקְּב"ה: אֵתָּה אִמֵּרְתָּ חֲשׂוּדִים בְּנִיךְ עַל אֲבִיר מִן הַחַי - חִיךְ אִפְּלוֹ בְּשַׁעֲתָה הַקְּלַקְלָה אֵינָם אֲלָא שׁוֹחֲטִים וְאוֹכְלִים: וַיִּשְׁחַטוּ שְׁעִיר עִזִּים. אֵתָּה אִמֵּרְתָּ: מִזְלִזְלִים הֵם בְּבִנֵי הַשְּׁפָחוֹת וְקוֹרִין עֲבָדִים - לְעֶבֶד נִמְכָּר יוֹסֵף. אֵתָּה אִמֵּרְתָּ: תּוֹלִין עֵינֵיהֶם בְּבִנּוֹת הָאָרֶץ - חִיךְ שֶׁאֵינִי מְגַרֵּה בְּךְ אֶת הַדּוֹב: וְתִשָּׂא אֶשֶׁת אֲדוֹנָיו וְגו'". וּבְבְרָאשִׁית רַבָּה פו א: "וְאֵתָּה לָהֶם כְּמִרְמֵי עוֹל (הוֹשַׁע יא) - שְׂרוּמַמְתִּי צְרִיו עֲלֵי, זֹ אֶשֶׁת פּוֹטִיפֵר. כָּל כֵּךְ לִמָּה? עַל לַחֲיָהֶם - בְּשִׁבִיל דְּבַר שֶׁהוֹצִיא מִלְּחִייו: וַיֵּבֵא יוֹסֵף אֶת דְּבַתָּם רַעָה אֶל אֲבִיהֶם". אִם נִשְׁוּוּה מְדַרְשִׁים אֵלָּה עִם פְּרֻשְׁנֵי הַמִּקְרָא, לֹא מִצְאָנוּ (אֵינָה רְאִיָּה) אִף פְּרֻשָׁן שְׂרוּאָה בְּמַעֲשֵׂה יוֹסֵף וְאֶשֶׁת פּוֹטִיפֵר עוֹנֵשׁ לְיוֹסֵף, אֲלָא אִירוּע שֶׁאִירַע לוֹ בְּמַהֲלֵךְ הַקּוֹרוֹת אוֹתוֹ בְּמִצְרַיִם וְחִלְק מִמֵּאֲבָקוֹ לְשֵׁרֹד - הַתְּנַהּלוֹת שֶׁל נֶעַר-עֶבֶד בְּסִבִּיבָה הַקְּשָׁה אֵלָּה נִזְרָק, כִּפִּי שְׁעוּלָה מִפִּירוּשֵׁי רִש"י, רַמְב"ן, אֲבָן עֲזָרָא וְאַחֲרֵיהֶם; אוֹ חִלְק מִתְּכִינֵת גְּדוּלָּה מְכוּוֹנָת, כְּדֹךְ שְׂרָאִינוּ בְּפִירוּשׁ רַד"ק לְעִיל. אֲבָל לִמָּה צְרִיךְ הִיא יוֹסֵף לְעִבּוֹר גַּם אֶת הַתְּחַנָּה שֶׁל אֶשֶׁת פּוֹטִיפֵר? מִה 'הַעֲנִיין' כֵּאֵן? כִּי אֵלָּה פְּנֵי הַדְּבָרִים בְּאֶרֶץ כְּמוֹ מִצְרַיִם - יֵאֱמָרוּ הַפְּרֻשִׁים. אֲבָל הַמְדַרְשׁ סִבּוֹר שְׁחִיבֵת לְהִיּוֹת סִיבָה עֵרְכִית לְהַעֲמִידָת יוֹסֵף בְּנִיטוֹן וְבַהֲתַנְּסוֹת קִשִּׁים כֵּאלֵּה; וְאֵינִי זֶה אֲלָא עוֹנֵשׁ עַל דִּיבַת אַחִיו כְּמִסּוּפֵר בְּתַחֲלִיל פְּרֻשֵׁת וַיִּשְׁב! פְּרֻשֵׁת יוֹסֵף וְאֶשֶׁת פּוֹטִיפֵר אֵינָנָה עוֹמֵדָת בְּפְנֵי עֲצָמָה. שׁוֹרְשִׁיהָ בְּרָאשׁ פְּרֻשְׁתָּנוּ, בְּיוֹסֵף הַנֶּעַר הָאֲהוּב, בְּעַל כְּתוּנָת הַפְּסִים הַמוֹפְלָה לְטוֹבָה ע"י יַעֲקֹב אֲבִיו. רָאוּ דְבָרֵינוּ כְּתוּנַת הַפְּסִים בְּפְרֻשָׁה זו.

¹¹ רָאוּ שׁוֹב הָעֵרָה 1 לְעִיל. וְרָאוּ הַמְדַרְשִׁים עַל "וַיְהִי" אִם הוּא צָרָה אוֹ שְׂמַחָה ("הַמְדַרְשׁ הַזֶּה עֲלָה בִּידֵינוּ מִן הַגּוּלָּה", בְּרָאשִׁית רַבָּה מֵב ג, וַיִּקְרָא רַבָּה יֵא ז, בְּמִדְבַר רַבָּה יג ה, רוֹת רַבָּה פְּתִיחַתוֹת ז, אֶסְתֵּר רַבָּה פְּתִיחַתוֹת יא, רָאוּ דְבָרֵינוּ הַמְדַרְשׁ הַזֶּה עֲלָה בִּידֵינוּ מֵהַגּוּלָּה). בְּיוֹסֵף יֵשׁ אִמְנָם שְׁלוֹשָׁה "וַיְהִי" שֶׁל הַצְּלַחָה בְּפְסוּק אַחַד: "וַיְהִי ה' אֶת־יוֹסֵף וַיְהִי אִישׁ מְצַלִּיחַ וַיְהִי בְּיָמָיו הַמְצַרִּים" (בְּרָאשִׁית לט ב) אֵךְ דָּא עֵקָא שְׂאֲחֵרֵי אֵלָּה מוֹפִיעַ: "וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה" בְּהֵם בָּא הַנִּיטוֹן הַקְּשָׁה עִם אֶשֶׁת פּוֹטִיפֵר.

¹² וּבִסּוּף יֵמֵיו מְבָרַךְ אוֹתוֹ יַעֲקֹב אֲבִיו: בֶּן פּוֹרַת יוֹסֵף, שֶׁלֹּא תִשְׁלוּט בְּיוֹסֵף וְזִרְעוֹ עֵין הָרַע (בְּרֻכּוֹת כ ע"א, סוֹטָה לו ע"ב וְעוּד).

¹³ כִּמָּה זְמַן שֶׁהָא יוֹסֵף בְּבֵית פּוֹטִיפֵר, בְּרוּחָה זֹ? "ב' חוֹדְשִׁים, שָׁנָה, עַפ"י סִדֵּר עוֹלָם רַבָּה פֶּרָק ב.

¹⁴ בִּיטוּי שֶׁל גְּעֵרָה בְּלִשׁוֹן שְׁבֻעָה (עַפ"י ג'סְטֵרו).

¹⁵ בְּמִקּוּמוֹת רַבִּים בְּמְדַרְשׁ נִמְשָׁלִים פּוֹטִיפֵר אוֹ אֶשֶׁתוֹ לְדוֹב אוֹ לְדוֹבָה. רָאוּ בְּרָאשִׁית רַבָּה סִימָן אַחַד קוּדָם: "אֵתָּה אִמֵּרְתָּ תּוֹלִים עֵינֵיהֶם בְּבִנּוֹת הָאָרֶץ - אֵינִי מְגַרֵּה בְּךְ אֶת הַדּוֹב: וְתִשָּׂא אֶשֶׁת אֲדוֹנָיו וְגו'. מִה כְּתוּב לְמַעְלָה מִן הָעֵינִין? וַיְהִי יוֹסֵף יָפָה תֵּאֵר וַיִּפֶּה מִרְאָה ... וְתִשָּׂא אֶשֶׁת אֲדוֹנָיו - לְגִבּוֹר שֶׁהִיא יוֹשֵׁב בְּשׁוֹק וּמִשְׁמֵשׁ בְּעֵינָיו וּמִתְּקַן בְּשַׁעֲרוֹ וּמִתְּלָה בְּעֵקְבוֹ. אִמֵּר אֵינִי גִיבּוֹר. אִמֵּר לוֹ: אִם אֵתָּה גִיבּוֹר, הִרִי הַדּוֹב לְפָנֶיךָ, קוֹם קוֹפְצָה". וּבְבְרָאשִׁית רַבָּה פו ד: "מִשְׁלַל לְדוֹבָה שֶׁהִיָּתָה עוֹמֵדָת בְּשׁוֹק מְקוֹשְׁטָת בְּאַבְנֵים טוֹבוֹת וּמְרַגְלִיוֹת. אִמֵּרוּ: כָּל הַקּוֹפֵז עֲלֵיהֶן, נוֹטֵל מֵה שְׁעָלֵיהֶן. הִיא שֶׁם פֶּקַח אַחַד אִמֵּר לָהֶם: אֵתָּם מִסְתַּכְלִים בְּמָה שְׁעָלֵיהֶן וְאֵינִי מִסְתַּכֵּל בְּנִיבָה". שֶׁם מִשְׁמַע שִׁיּוֹסֵף אֲכָן קֶפֶץ (קֶפֶץ וְשֵׁלַט) עַל הַדּוֹבָה וַיִּכַּל לָהּ.

¹⁶ תּוֹדָה לְךְ הַקְּב"ה עַל כָּל הַטוֹבָה שֶׁאַתָּה עוֹשֶׂה לִּי בְּבֵית פּוֹטִיפֵר, אֹמֵר יוֹסֵף, פֶּה אֵינִי לִי אַחִים שְׁנוֹתָיִם בִּי עֵין הָרַע! וְאֵינִי יוֹסֵף, מוֹכֵן לְנִיטוֹנוֹת כְּמוֹ אֲבִי, סִבִּי וְאֲבִי סִבִּי. יֵשׁ כֵּאֵן חֲזָרָה עַל מוֹטִיב הָעוֹנֵשׁ, עוֹנֵשׁ עַל יוֹהָרָה, שְׂכַחָה, וְהַתְּגַרְוֹת. וּמְדַרְשׁ תְּנַחּוּמָא סִימָן ח בְּפְרֻשְׁתָּנוּ (וְרִש"י בְּעֵקְבוֹתָיו) מוֹסִיף גַּם אֶת הַהִשְׁכַּחָה שֶׁל הָאֲבֵל שֶׁל יַעֲקֹב (שִׁיּוֹסֵף הִיא צְרִיךְ כְּנֵרָאָה לְהִסִּיק מִעֲצָמוֹ): "כִּיּוֹן שְׂרָאָה יוֹסֵף אֶת עֲצָמוֹ בְּכֶךְ, הַתְּחִיל אוֹכֵל וְשׂוֹתָה מִסְּלַסֵּל בְּשַׁעֲרוֹ וְאוֹמֵר: בְּרוּךְ הַמְּקוֹם שֶׁהִשְׁכִּיחֵנִי בֵּית אֲבִי. א"ל הַקְּב"ה: אֲבִיךָ מִתְּאֲבֵל עֲלֶיךָ בְּשֶׁק וְאִפְר וְאַתָּה אוֹכֵל וְשׂוֹתָה מִסְּלַסֵּל בְּשַׁעֲרוֹךְ? הִרִי אֲדוֹנֵתְךָ מִזְדוּוֹגָת לְךְ וּמִצִּירָה לְךְ, לְכֶךְ כְּתִיב: וְתִשָּׂא אֶשֶׁת אֲדוֹנָיו". הַעֲמִידָה בְּנִיטוֹן, נִיטוֹן קֶשָׁה בְּפֶרֶט, הוּא סוּג שֶׁל עוֹנֵשׁ (רָאוּ הָעֵרָה 2 לְעִיל) וְמִי שֶׁמִּבְקֵשׁ עַל כֶּךְ הוּא חוֹטָא. הַמְצַב שְׁבוּ הַעֲמִידָה אֶשֶׁת פּוֹטִיפֵר אֶת יוֹסֵף הִיא בְּלִתִּי אִפְשָׁרִי. רָאוּ שׁוֹב תֵּיאוֹר הָאֵיּוֹמִים שֶׁלָּה: "וַיְהִי יוֹצֵא וּמִדִּיחַ אֶת הַכּוֹסוֹת וְעוֹרֵךְ אֶת הַשׁוֹלְחָנוֹת וּמִצַּע אֶת הַמַּטּוֹת. וְהִיתָה אוֹמֵרְתָּ לוֹ: בְּדַבָּר הַזֶּה עֲשִׂיתִיךָ? חִיךְ שֶׁאֵינִי עוֹשֶׂה עֲשִׂיתִיךָ בְּדָבָרִים אַחֲרָיִם! וְהִיא אוֹמֵר לָהּ: עוֹשֶׂה מִשְׁפֵּט לְעִשׂוּקִים. - חוֹתַכָּת אֵינִי פְרַנְסָה שֶׁלְךָ! וְהִיא אוֹמֵר לָהּ: נוֹתֵן לָחֶם לְרַעֲבִים. - כּוֹבֵלְתְךָ אֵינִי! וְהִיא אוֹמֵר לָהּ: ה' מִתִּיר אֲסוּרִים - כּוֹפֶפֶת אֵינִי אֶת קוֹמַתְךָ! וְהִיא אוֹמֵר לָהּ: ה' זוֹקֵף כְּפוֹפִים. - מִסְמַמָּת אֵינִי אֶת עֵינֶיךָ! וְהִיא אוֹמֵר לָהּ: ה' פּוֹקֵחַ עוֹרִים. עַד הֵיכֵן? ר' הוֹנָא בְּשֵׁם ר' אַחָא אִמֵּר: עַד שֶׁנִּתְנָה שְׁרָתוֹנֵךְ שֶׁל בְּרוֹל תַּחַת צוּאָרוֹ עַד שֶׁתִּלְתֵּל עֵינָיו וַיִּבֵּית בָּהּ" (בְּרָאשִׁית רַבָּה פז י).

¹⁷ חוֹלָה אֵינִי, דִּיבּוֹר בְּגוֹף שְׁלִישִׁי.

שמך מביניהם ותקרא רועה זונות? דכתיב: "ורועה זונות יאבד הוֹן"¹⁸. מיד: "ותשב באיתן קשתו" - א"ר יוחנן משום ר' מאיר: ששבה קשתו לאיתנו. "ויפוזו זרועי ידיו" - נעץ ידיו בקרקע ויצאה שכבת זרעו מבין ציפורני ידיו. "מידי אביר יעקב"¹⁹ - מי גרם לו שיחקק על אבני אפוד? אלא אביר יעקב. "משם רועה אבן ישראל" - משם זכה ונעשה רועה, שנאמר: "רועה ישראל האזינה נוהג כצאן יוסף" (תהלים פ ב). תניא: היה ראוי יוסף לצאת ממנו י"ב שבטים כדרך שיצאו מיעקב אביו, שנאמר: אלה תולדות יעקב יוסף, אלא שיצא שכבת זרעו מבין ציפורני ידיו.²⁰

בראשית רבה פה ב פרשת וישב - לשם שמים

"ויהי בעת ההיא וירד יהודה מאת אחיו" (בראשית לח א) - לא היה צריך המקרא לומר אלא: "ויוסף הורד מצרימה"²¹, ומפני מה הסמיך פרשה זו לזו? רבי אלעזר אמר: כדי לסמוך ירידה לירידה. רבי יוחנן אמר: כדי לסמוך "הכר נא" (בראשית לו ב) ל"הכר נא" (לח כה).²² ר' שמואל בר נחמן אמר: כדי לסמוך מעשה תמר למעשה אשתו של פוטיפר, מה זו לשם שמים אף זו לשם שמים. דא"ר יהושע בן לוי: רואה היתה באסטרוולוגיה שלה שהיא עתידה להעמיד ממנו בן ולא היתה יודעת אם ממנה אם מבתה.²³

בראשית רבה פז ו - התורה לא מכסה ולא מסתירה דבר

מטרונה שאלה את ר' יוסי, אמרה לו: אפשר יוסף בן שבע עשרה שנה היה עומד בכל חומו והיה עושה הדבר הזה? הוציא לפניו ספר בראשית והתחיל קורא לפניו מעשה ראובן ובלהה, מעשה יהודה ותמר. אמר לה: מה אם אלו שהם גדולים וברשות אביהן לא כיסה עליהם הכתוב, זה שהוא קטן וברשות עצמו על אחת כמה וכמה.²⁴

מדרש תהלים (בובר) מזמור כו - בין יוסף ודוד

"בְּחַנְנֵי ה' וְנִסְיָיו" (תהלים כו ב) - נסני כאברהם, דכתיב: "והאלהים נסה את אברהם" (בראשית כב א) ועמד בנסיונותיו. נסני כיצחק שנתנסה על גבי המזבח ועמד ... "צִרְפָּה כְּלִיטֵי וְלִבֵּי" - צרפני כיוסף, שנצרך באשת פוטיפר, ומצאתו כגבור, שנאמר: "אמרת ה' צרפתהו" (תהלים קה יט). כיון שניסה אותו, אמר: אין בי כח לסבול, בבקשה ממך הקל מעלי, שנאמר: "בחנת לבי פקדת לילה צרפתיני בל תמצא" (תהלים יז ג).²⁵

¹⁸ ראו פסוק זה במלואו, משלי כט ג: "אִישׁ־אֶהֱבֶה חֻמָּה יִשְׁמַח אֲבִיו וְרָעָה זִוְנוֹתָּ וְאֶדְהוֹן". נראה שחלקו הראשון של הפסוק נדרש גם הוא באופן סמוי. ובאשר לאפוד, ראו שעל אבני האפוד, כך גם על החושן, נכתב שם "יוסף" או "יהוסף" ולא אפרים ומנשה, למרות הבטחת יעקב ליוסף: "אפרים ומשה כראובן ושמעון יהיו לי".

¹⁹ פסוקים אלה לקוחים מברכת יעקב ליוסף, בראשית מט כב-כו: "בְּן פֶּרֶת יוֹסֵף בֶּן פֶּרֶת עֲלִיעֵין ... וְיִמְרְרוּהוּ וְיִשְׁטַמְהוּ בְּעֵלֵי חַצִּים: וְיִתָּשֵׁב בְּאֵיתָן קֶשֶׁתוֹ וְיִפְזוּ זְרְעֵי יָדָיו מִיַּד אֲבִיר יַעֲקֹב מִשֶּׁם רָעָה אֲבִין יִשְׂרָאֵל". אם לא תאמר שרוח הקודש גילתה ליעקב את שאירע בין יוסף ואשת פוטיפר, יוסף הוא שסיפר לאביו את הקורות אותו. ראו דברינו [בן פורת יוסף](#) בפרשת ויחי.

²⁰ ואעפ"כ, מסיים שם המדרש, יצאו מבנימין אחיו שנים עשר בנים שכולם נקראו על שם יוסף וקורותיו: "שנאמר: ובני בנימין בלע ובכר ואשבל וגו', בלע - שנבלע בין האומות, ובכר - בכור לאמו היה, ואשבל - ששבאו אל, גרא - שגר באכסניות וכו'". ראו דרשה זו בבראשית רבה צד ח במפגש המרגש של יוסף ובנימין. כך או כך, מדרש זה ממסכת סוטה מעיד על כך שאירעו שם דברים במפגש של יוסף עם אשת פוטיפר. כפסע היה בין יוסף הצדיק ויוסף שכשל (כדוד, להלן) ואותו אבא יעקב שעליו אמר יוסף (במדרש לעיל הערה 16): "ברוך המקום שהשכיחני בית אבי", הוא שהציל את יוסף מהחטא ומההתדרדרות.

²¹ היינו להמשיך בסיפור מכירת יוסף שנקטע ע"י סיפור יהודה ותמר. פרק לח שמפריד בין פרק לז ולט.

²² בראשית רבה פה יא: "א"ר יוחנן: אמר לו הקב"ה ליהודה: אתה אמרת לאבך הכר נא, חייך שתמר אומרת לך הכר נא".

²³ ויוסף זכה לבתה של אשת פוטיפר, אסנת. ראו בראשית רבה פט ב: "בכל עצב יהיה מותר - כל דבר שנצטער יוסף עם אדונתו היה לו יתרון ממנה. למה? שנטל את בתה". ראו דברינו [סיפור של אסנת](#) בפרשת ויחי. אך כל זה לא מנע לשונות רעים והשמצות של שבת שמעון על פנחס שמצד אחד היה מיוחס ליוסף "שפטפט ביצרו" ושאבי אשתו, פוטיפר, "פיטם עגלים לעבודה זרה"; ומצד אחר היה מצאצאי יתרו שגם עליו נאמר שפיטם עגלים לעבודה זרה (ראו כל זה בבראשית רבה פו ג, סוטה מג ע"א, בבא בתרא קט ב, שמות רבה ז ה, ולא הספקנו לעקוב אחרי ייחוסים אלה בדיוק). אולי בשל כך בא מדרש זה ומדגיש שכוונתה של אשת פוטיפר הייתה "לשם שמים" ומשווה אותה לתמר כלתו של יהודה שממנה בא דוד המלך ואולי גם לרות המואביה. ועדיין צריך להבין מה פשר מדרש מיוחד זה המסנגר על אשת פוטיפר שכוונתה הייתה "לשם שמים".

²⁴ מדרש זה הוא מוטו עיקרי בכל לימודנו ותפיסתנו את ספר בראשית. "מעשה אבות סימן לבנים" בדברים היפים והנכונים וגם באלה שיפים פחות, שכן: "מכסה פשעיו לא יצליח" ו"אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא". מעשה יוסף ואשת פוטיפר המסופר בתורה ללא כחל ושרק, גם מעשים קשים אחרים כמעשה שכס ודינה, מכירת יוסף, גניבת הברכות ע"י יעקב, "אחות אבי" של אברהם ושרה, ראובן ובלהה ועוד, הם טענת מיגו כנגד כל מי שמנסה לחפור ולמצוא עוד ועוד חסרונות במעשה האבות. וכבר הארכנו לדון במוטיב מרכזי זה של ספר בראשית בדברינו [נטלתי ספר בראשית וקראתי בו](#) בפרשה זו בשנה האחרת. ראו הרשימה הארוכה של פרשות בתורה ובמקרא ונקראות אבל אין מתורגמות ובהן גם כאלה שלא נקראות בכלל, כגון: מעשה ראובן ותמר, דוד ובת שבע, אמנון ותמר (משנה מגילה ד י, תוספתא מגילה ג לא). פרשת יוסף ואשת פוטיפר לא נמנית שם כלל, משמע שלא היה שום ספק שהיא נקראת ומתורגמת לקהל הרחב ואין צורך אפילו לציין זאת, כפי שמצוינות שם פרשות לא מעטות, כולל מהנ"ך.

²⁵ סוף דבר, עם כל הביקורת על יוסף, הוא עמד בניסיון ודוד לא עמד! ראו מקור הדברים בגמרא סנהדרין קז ע"א: "אמר רב יהודה אמר רב: לעולם אל יביא אדם עצמו לידי ניסיון, שהרי דוד מלך ישראל הביא עצמו לידי ניסיון ונכשל. אמר לפניו: ריבונו של עולם, מפני מה אומרים, אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב ואין אומרים אלהי דוד? - אמר: אינהו מינסו לי, ואת לא מינסית לי, אמר

שבת שלום
מחלקי המים

מים אחרונים: בהערה 10 לעיל שאלנו: למה צריך היה יוסף לעבור גם את התחנה של אשת פוטיפר, מה 'העניין' כאן? וענינו מה שענינו בשם הפרשנים והמדרשים. אם נאמץ גם כאן את הכלל: מעשי אבות סימן לבנים, נוכל להתחבר לדרשות על ארבעה דברים שבזכותם נגאלו ישראל ממצרים ובהם "ששמרו עצמם מהזנות (שלא נפרצו בעריות)" (במדבר רבה כ כב, שיר השירים ב א, פסיקתא דרב כהנא יא, תנחומא בלק טז ועוד). יוסף שנזהר באשת פוטיפר הוא סימן לבני ישראל בשעבוד מצרים. ראו בהקשר זה את דברי גמרא סוטה לו שהבאנו לעיל: "רצונך שימחה שמך מביניהם ותקרא רועה זונות?". ראו עוד, שאחד מהארבעה הוא גם "שלא היה בהם לשון הרע" ואז יוסף הוא "סימן" מורכב יותר. הוא נענש משום שהוציא דיבה רעה על אחיו, כולל ש"תולים עיניהם בבנות הארץ" (הערה 15) ולמד את הלקח.

לפניו: ריבונו של עולם, בחנני ונסני". והקב"ה מודיע לו מראש שהניסיון יהיה 'בדבר ערוה' ודוד נכשל. יוסף מחייב את דוד בעסקי ערוה ופרשת יוסף ואשת פוטיפר משליכה צל כבד על מעשה דוד ובת שבע. מה גם ששם היה לא תנאף וגם לא תרצח. ועל דוד היו שניסו להסתיר ולגונן. ראו דברינו [כיסוי החטא או גילוי](#) ביום הכיפורים וכן [ייכתב עוונתי](#) בפרשת חוקת, מחלוקת דוד ומשה.